

RUSYA FEDERASYONU TARIM SEKTÖRÜ RAPORU

MOSKOVA BÜYÜKELÇİLİĞİ
TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

2021

İçindekiler

1. Rus Tarihinde Tarım Sektörü	2
2. Tarım Sektörünün Rus Ekonomisindeki Önemi	2
3. Rusya’da Tarımsal Üretim ve Yetiştiricilik Faaliyetleri	3
3.1. Bitkisel Üretim	3
3.2. Hayvansal Üretim	4
4. Tarım Dış Ticaretinde Rusya’nın Konumu	5
4.1. Rusya’nın Tarım Ürünleri İhracatı	5
4.2. Rusya’nın Tarım Ürünleri İthalatı	7
5. Tarımda Sektörel Gelişim – Rusya Örneği	7
5.1. İthal İkameci Politikalar	8
5.2. Tarım Sektöründe Ulusal Projeler ve Devlet Destekleri	9
5.2.1. <i>Tarımsal Kalkınma Kamu Programı</i>	9
5.2.2. <i>Uygulama Örnekleri</i>	10
5.3. Tarımsal Üretim Artışı.....	12
5.3.1. <i>Üretim Alanları</i>	12
5.3.2. <i>Verimlilik</i>	13
6. Rusya Pazarında Potansiyel Arz Eden Tarım Ürünleri - Fırsatlar	14
7. Rusya Pazarına Girişe İlişkin Genel Değerlendirme	14

1. Rus Tarihinde Tarım Sektörü

Tarımsal üretim, yüzyıllar boyunca Rus tarihinde en önemli iktisadi faaliyet olarak gelişme göstermiş ve bu yönüyle toplumsal yaşama en derin şekilde nüfuz eden sektör, Rus coğrafyasında diğer bölgelerdeki öneminden daha hassas bir yapı arz etmiştir. Coğrafi konum, toprak yapısı, iklim koşulları ve mevcut üretim faktörleri doğrultusunda gelişen üretim yapısı ve oluşan tüketim alışkanlıklarının bir sonucu olarak **tahıl ürünleri**, tarımsal faaliyette ve günlük yaşamda ön plana çıkmıştır.

Lezzeti, besleyici özellikleri ve yoğun kıvamıyla Slav mutfağının temel besin kaynaklarından biri olan ekmeğin ana hammadde **çavdar**, Rusça'da yaşamak anlamına gelen "jit" kelimesinden türetilen "jito" olarak adlandırılmıştır. Çavdar ile birlikte özellikle kuzey bölgelerde üretimi yaygın olan **yulaf** ve **karabuğday**, kaşa adı verilen ve genellikle et yemekleriyle tüketilen lapanın hammadde olarak kullanılmıştır. Yulaf, ayrıca yem hammadde olarak da değerlendirilmiştir. **Buğdayın** birçok çeşidi yaygın olarak üretilmiş, ancak verimli güney ovalarının tarımsal üretime kazandırıldığı 18'inci yüzyıldan sonra bile beyaz ekmeğe görece lüks bir tüketim tercihi olma özelliğini korumuştur. **Şalgam, kırmızı pancar** (çorba), **lahana** (çorba-turşu) ve 17'nci yüzyıldan sonra **soğan, sarımsak, şekerpancarı, mısır ve tütün** üretimi yaygınlaşmıştır. Nispeten daha uzun ve sürekli işgücü ihtiyacı ile mevcut üretim alışkanlıkları nedeniyle 19'uncu yüzyıla kadar ekimi pek tercih edilmeyen, hatta yönetim tarafından üretiminin zorunlu kılındığı bazı bölgelerde isyanlara yol açan **patates** ürünü, 19'uncu yüzyılın ortasında arazi varlığında baş gösteren sıkıntı nedeniyle büyük ölçekte üretilmeye başlanmıştır. **Bal** ürünü ise muhtelif orman ürünleriyle birlikte ticarete konu olmuş, ekonomik değerini ve tüketici tercihlerinde yerini uzun yıllar boyunca korumuştur.

18'inci yüzyıla kadar en önemli tarım dışı iktisadi faaliyet olan tuz işleme, özellikle tatlı su balıkçılığının gelişmesine vesile olmuştur. Tuzlanarak saklanan **balık** ürünleri yıl boyunca çorba ve ana yemek olarak tüketim tercihlerinde yerini almıştır. Yetiştiricilik ölçeği birkaç inek ve keçiden müteşekkil olan kırsal kesimde ise süt mamulü olarak **smetana** ve **tvorog** (lor) ön plana çıkmıştır. Tahıl üretiminin yaygın olduğu Rus coğrafyasında bunun doğal bir sonucu olarak mayalanmış tahıllardan mamul **alkollü içkiler** (bira, kvas ve votka) oldukça yüksek bir seviyede ekonomik değer arz etmiştir. Orman balından mamul bal likörüyle de gelişen alkollü içkiler ticaretinden alınan vergiler, yüzyıllar boyunca devlet gelirlerinin önemli bir bölümünü oluşturmuştur. Çin'den ithal edildiği 18'inci yüzyılda lüks bir tüketim tercihi olarak kabul edilen **çay** ise, 19'uncu yüzyıl başlarında üretilmeye başlanmış ve anılan yüzyılın sonlarına doğru tüketimi iyice yaygınlaşmıştır. Yaygın olarak tüketime konu edilen diğer bir geleneksel ürün ise **ayçiçeği tohumudur**. Anılan ürün, özellikle kırsal kesimlerdeki tüketici tercihlerinde ülkemizdeki tüketim alışkanlığına benzer bir şekilde çerezlik olarak yer bulmuştur.

2. Tarım Sektörünün Rus Ekonomisindeki Önemi

Rusya'da tarım sektörü, özellikle 2000'li yıllardan önce inişli çıkışlı bir performans sergilemiş, yeni milenyumdan itibaren ise küresel tarım piyasalarıyla eklemlenme düzeyini hızla artırmayı başarmıştır. Türkiye'ye kıyasla sektörün ekonomideki yerinin daha sınırlı bir düzeyde kaldığı Rusya'da, Federal Devlet İstatistik Servisi (Rosstat) verilerine göre, kırsal kesimde yaşayanlar toplam nüfusun yaklaşık dörtte birini oluşturmaktadır. Sektör, 2020 yılında yarattığı yaklaşık 60 milyar dolarlık (Türkiye: \$47,3 milyar) katma değerle milli hasıladan %4,1 oranında bir pay almıştır (Türkiye: %6,6). COVID-19 pandemisinin vuku bulduğu 2020 yılında reel ekonomisi %3,1 oranında daralan Rusya'da, tahıl üretimine oldukça duyarlı olan tarımsal ekonomi, elde edilen en yüksek ikinci tahıl rekoltesinin de etkisiyle reel anlamda 2019 seviyesini korumuştur (Türkiye: +%4,8). Toplam istihdamda ise %5,8'lik (Türkiye: %16,7) bir paya sahip olan tarım sektöründe yaklaşık 4,2 milyon kişiye iş imkanı sağlanmış bulunmaktadır (Türkiye: 4,5 milyon).

Asgari geçim seviyesinin altında bir gelire sahip 20 milyona yakın insanın yaşadığı Rusya’da, hanehalkı gelirlerinin üçte birinden fazlası gıda ürünlerine harcanmaktadır. Bazı anket çalışmaları, bu oranın, Rusya’nın muhtelif bölgelerinde %50’yi aştığına işaret etmektedir. Gıda harcamaları özellikle COVID-19 pandemisi nedeniyle 2020 yılında hızlı bir şekilde artış göstermiştir. 2019 yılı Nisan ayında %31,4; 2020 yılı Mart ayında ise %36 seviyesinde olan toplam hanehalkı harcamalarındaki gıda harcamalarının payı, 2020 yılı Nisan ayında %46’ya (26 bin ruble) yükselmiştir. Pandemi süreci ve sonrası dönemde Rus tüketicilerin gıda güvenliğine yönelik tedbirli yaklaşımlarını muhafaza etmesi ve gıda ürünlerinin hanehalkı bütçesindeki en önemli harcama kalemi olarak yerini koruması beklenmektedir. Rusya Merkez Bankası tarafından ise, 2021 yılı tüketici enflasyonu sepetinde gıda ürünlerinin ağırlığı %38,157 olarak belirlenmiştir.

147 milyona yaklaşan nüfus büyüklüğüyle Rusya, gıda sektöründe (alkollü içkiler ve tütün dahil) oldukça önemli bir tüketim gücü de barındırmaktadır. 2020 yılında ülkede oluşan yaklaşık 33,8 trilyon rublelik (\$462,5 milyar) perakende satış hacminin yarıya yakın kısmı (\$226,5 milyar) gıda ürünlerinin satışından elde edilmiştir. Söz konusu yüksek tüketim potansiyeli dikkate alındığında Rusya’nın birçok gıda tedarikçisi ülkenin hedef pazarı konumundaki yerini halihazırda korumakta olduğu değerlendirilmektedir.

2020 yılında Rus ekonomisinde göze çarpan önemli bir gelişme ise artan gıda enflasyonu olmuştur. 2020 yılı için %4,9’luk yıllık tüketici enflasyonunun, hedef seviye olan %4’ü aşmasında %7,2’lik gıda enflasyonu önemli bir rol oynamıştır. Bu itibarla, 2020 yılının Aralık ayında gıda enflasyonunun önlenmesine yönelik muhtelif tedbirler alınmıştır. Bu kapsamda en çok fiyat artışı yaşanan ürünlerden şeker ve ayçiçeği yağının perakende satışlarında tavan fiyat uygulanmasına gidilerek, azami perakende satış fiyatları şekerde 46 ruble/kg, ayçiçeği yağında ise 110 ruble/kg olarak belirlenmiştir. Ayrıca; arz zincirindeki sektör temsilcileriyle varılan mutabakat doğrultusunda, anılan ürünlerin toptan satış fiyatları da sırasıyla azami 36 ruble/kg ve 95 ruble/kg olarak uygulanmaya başlanmıştır. Yine gıda enflasyonuyla mücadele kapsamında, 5 güne kadar raf ömrü olan ekmek ve ekmekçi mamullerinin fiyatlarına zam yapmayan fırın ve ilgili işletmelere ton başına 2.000 ruble (\$27) tutarında ödeme yapılması yönünde yeni bir teşvik mekanizması ihdas edilmiştir. Bu kapsamda, yaklaşık 5 milyar ruble (67 milyon dolar) tutarında destek sağlanması öngörülmektedir. Gıda enflasyonuyla mücadele kapsamında; ayrıca, tahıl ürünleri ile yağlı tohumların ihracatında muhtelif vergi uygulamaları da hayata geçirilmiştir.

3. Rusya’da Tarımsal Üretim ve Yetiştiricilik Faaliyetleri

Dünyanın en büyük yüzölçümüne (17 milyon km²’lik) sahip ülkesi olan Rusya’nın toprak alanlarının yaklaşık yarısı ormanlık alanlardan müteşekkildir. Ülkede tarımsal araziler toplam toprak varlığının yaklaşık %13’ünü oluşturmakta ve bu oran dünya ortalamasının yaklaşık üçte birine tekabül etmektedir (Dünya Bankası & FAO 2020). Toplam tarımsal arazinin %80’inde yağışların yetersiz kaldığı Rusya’da, sulanabilir arazilerin toplam tarımsal arazi içerisindeki payının 2008 yılında %2 seviyelerinde tezahür ettiği, 2010-2020 döneminde uygulanan toprak yenileme kalkınma programları kapsamında ise bu oranın %8’e kadar yükseldiği görülmektedir. Diğer taraftan, ülke genelinde tarımsal faaliyette bulunan tüm işletmeler dikkate alındığında 269 hektar (Türkiye: yaklaşık 5 hektar) olan ortalama işletme ölçeği, büyük tarımsal işletmelerde ortalama 12 bin hektara ulaşmaktadır.

3.1. Bitkisel Üretim

Yaklaşık 130 milyon tonluk tahıl rekoltesiyle dünyanın en önemli ilk 5 üretici ülkesi arasında yer alan Rusya, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) verilerine göre **karabuğday**, **arpa** ve **yulaf** üretiminde birinci, **buğday** ve **çavdar** üretiminde ise dünya üçüncüsüdür. 2017 yılında 135 milyon tonu aşan rekor tahıl üretiminin (buğdayda 86 milyon ton) elde edildiği Rusya’da, 2020 yılında 133 milyon tonla en yüksek ikinci rekolte seviyesine

ulaşılmıştır. Anılan yılda, 85,9 milyon ton buğday, 20,9 milyon ton arpa, 13,9 milyon ton mısır, 4,1 milyon ton yulaf, 2,4 milyon ton çavdar ve 892 bin ton karabuğday üretimi gerçekleştirilmiştir. 2021 yılına yönelik rekolte beklentileri ise tahıl üretiminde bir miktar düşüşe işaret etmektedir.

2019 yılında 54,4 milyon tonluk **şeker pancarı** üretimiyle lider ülke konumunda bulunan Rusya'da, 2020 yılında pancar üretimi yaklaşık %40 oranında düşerek 32,4 milyon tona gerilemiştir. Buna paralel olarak, 2019 yılında 7,3 milyon ton gibi rekor bir seviyede gerçekleşen şeker üretimi ise 2020 yılında 5,8 milyon tona gerileyerek yıllık tüketim ihtiyacının altında kalmıştır. **Ayçiçeği tohumunda** son 10 yılda üretim alanları %20'lik artışla 8,6 milyon hektara, 2019 yılındaki üretimi ise 15,4 milyon ton gibi rekor bir seviyeye ulaşan Rusya, Ukrayna'yı da geride bırakarak üretimde lider ülke konumuna ulaşmıştır. Ancak, olumsuz iklim koşulları nedeniyle 2020 yılında toplam üretim 13,3 milyon tona gerilemiş bulunmaktadır. 2019 yılında %15'lik bir artışla 5,4 milyon tona çıkan **ayçiçeği yağı** üretiminde ise artış eğilimi 2020 yılında da devam ederek toplam üretim 5,9 milyon tona ulaşmıştır.

Dünya üretimi dikkate alındığında; **kuru bezelyede** Kanada'nın ardından ikinci, **patateste** ise üçüncü sırada bulunan Rusya, tarla üretiminin yoğun olarak gerçekleştirildiği sebze ürünlerinden **karnabahar** ve **havuçta** da küresel ölçekte ilk dört ülke arasında yer almaktadır. Meyve ürünlerinden **ahududu** ve **vişne** üretiminde lider ülke konumunda bulunan Rusya, **çam fıstığında** da başlıca üretici ülkeler arasında kabul edilmektedir. Tarla üretiminin yanı sıra, artan örtü altı üretimiyle birlikte Rusya **salatalık** ürününde de küresel ölçekte ülkemizin ardından ilk 3 ülke arasındaki yerini sağlamlaştırmıştır.

Son beş yılda toplam sera alanlarını yaklaşık %40'lık bir artışla 2.800 hektarın (yaklaşık 1.500 hektarı yüksek teknolojili) üzerine çıkararak bu alandaki üretimini %78 oranında artıran Rusya, tarla üretiminin yanı sıra, örtü altı sebze üretiminde de potansiyelini geliştirmektedir. 2020 yılında 300 hektarlık yüksek teknolojili sera yatırımı planlanan ülkede, COVID-19 pandemisinin etkisiyle yaklaşık 150 hektarlık yatırım tamamlanabilmiştir. Toplam örtü altı üretimi, 2020 yılında 1,5 milyon tona yaklaşmış bulunan Rusya'da, **domates** üretimi 600 bin tona dayanmış, **salatalık** üretimi ise yaklaşık 850 bin tona ulaşmış bulunmaktadır. Kış döneminde kendine yeterlilik oranı domateste %50, salatalıkta ise %85 seviyelerini bulabilmektedir. Ayrıca, son yıllarda yine kış döneminde gerçekleşen toplam kişi başı domates ve salatalık tüketimi %20'ye yakın bir oranda artarak, 12 kg'ı aşmış bulunmaktadır. Diğer sera ürünlerinde yaklaşık 40 bin tonluk üretim gerçekleştirilen Rusya'da, Tarım Bakanlığınca 2025 yılı itibarıyla örtü altı üretimin toplam 1,6 milyon tona çıkarılması hedeflenmektedir.

3.2. Hayvansal Üretim

Yaklaşık olarak 500 milyon adet **kanatlı**, 25 milyon adet **domuz**, 19 milyon adet **büyükbaş** ve 23 milyon adetlik **küçükbaş hayvan** varlığına sahip olan ve yetiştiricilik faaliyetlerinde giderek ön plana çıkan Rusya, hayvansal ürünlerden **bal**, **sığır ve domuz eti** ile **yumurta ve tavuk eti** üretiminde dünyada ilk 10 ülke arasında yer almaktadır.

Dünya süt üretiminde ise ilk 5'i zorlayan Rusya'da, 2020 yılında üretim %2,7'lik bir artışla 32,2 milyon tona ulaşmış, 1 inekten elde edilen yıllık süt miktarı ise %5,9'luk bir artışla 6.872 kg olarak tezahür etmiştir. 2020 yılında ülkede ayrıca 566 bin ton peynir ve 282 bin ton tereyağı üretimi gerçekleştirilmiştir.

2020 yılında kırmızı et üretiminin %11 oranında artarak 3 milyon tonu aştığı Rusya'da, ayrıca yaklaşık 736 bin ton konserve et, 2,36 milyon ton sosis ve 4 milyon ton da yarı mamul ve et içeren soğutulmuş-dondurulmuş ürün üretilmiştir. Domuz eti üretimi ise %10,9'luk bir artışla 4,8 milyon tona ulaşmıştır. Ülkede yıllık yaklaşık 5 milyon ton kanatlı eti üretimi ve 44,8 milyar adet yumurta üretimi de gerçekleştirilmektedir.

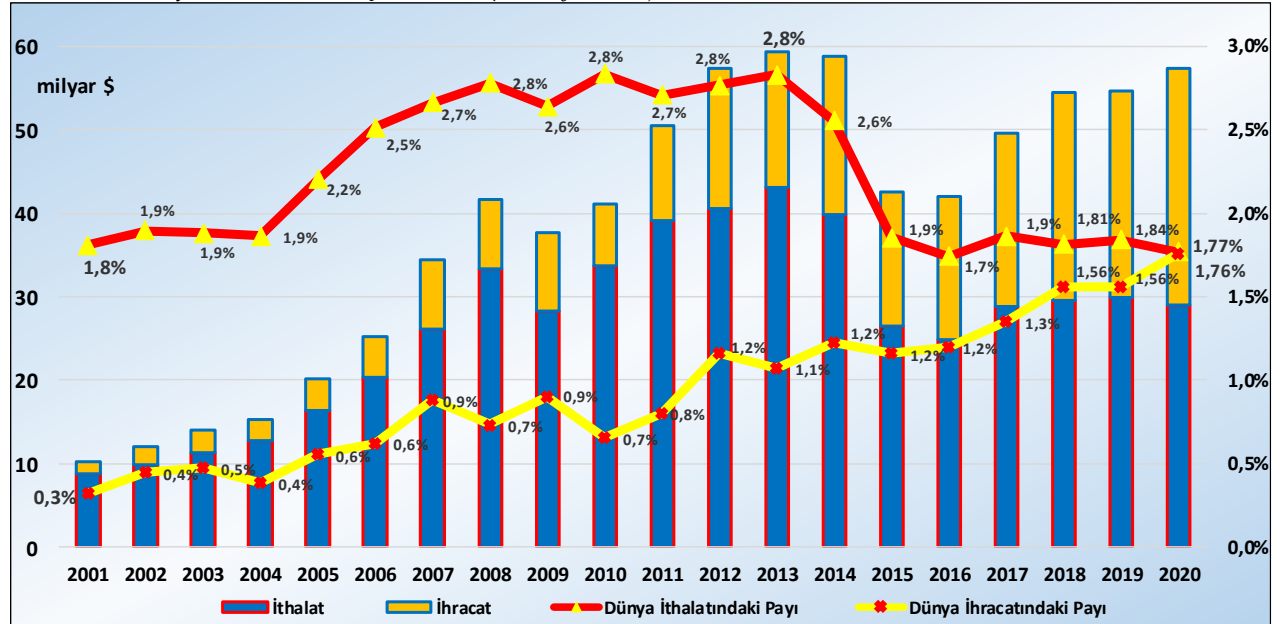
Diğer taraftan; Rusya’da su ürünleri yetiştiriciliği 2020 yılında %15 oranında artarak 328,6 bin tona ulaşmış bulunmaktadır. Söz konusu rekor üretim seviyesi 2016 yılına göre %60’lık bir artışa işaret etmektedir. Yaklaşık 4.700 balık çiftliğinin bulunduğu ülkede, Tarım Bakanlığı 2030 yılı itibarıyla toplam balık üretimini 3 katına çıkarmayı hedeflemektedir.

Ülkede avcılık faaliyetinde Alaska mezgiti ve yengeç ürünleri ön plana çıkmakta, avcılığı her yıl belirlenen kotayla sınırlanan bu ürünler Rusya’nın ihracatında da ön sıralarda yer almaktadır. Alaska mezgitinin 2021 yılı avlanma kotası yaklaşık 2 milyon ton olarak belirlenmiştir. 2020 yılında yengeç üretiminin 100 bin tona yaklaştığı ülkede, yaklaşık 3,1 milyon ton balık eti, 850 bin ton da konserve balık üretimi gerçekleştirilmiştir. 2020 yılında balık avcılığı ve yetiştiriciliğinde elde edilen toplam ticari hacim %5,8’lik bir artışla 390,6 milyar rubleye (yaklaşık \$5,4 milyar) ulaşmıştır (Rosstat, 2021).

4. Tarım Dış Ticaretinde Rusya’nın Konumu

Dünyanın en kalabalık ilk 10 ülkesi arasında yer alan Rusya, 2000’li yılların başında küresel tarım ihracatından %0,3, ithalatından ise %1,8 seviyesinde pay alırken; tarım sektöründe dış ticaret hacminin 50 milyar doları aştığı 2011 yılında ise 27,9 milyar dolarla sektörde en çok dış ticaret açığı veren ilk 3 ülke arasında yer almıştır.

Tablo 1: Rusya’nın Tarım Dış Ticareti (1-24. fasıllar)

Kaynak: Trademap

Rusya küresel tarım ihracatından aldığı payı kriz dönemini müteakip %1,7’nin üzerine çıkarmayı ve ithal ikameci politikaların da etkisiyle dış ticaret açığını 1 milyar doların altına indirmeyi başarmıştır. Ülke, son 3 yıldır 60 milyar dolara yaklaşan dış ticaret hacmiyle tarım sektöründe küresel piyasa dinamikleri açısından önemli bir aktör konumuna ulaşmıştır.

4.1. Rusya’nın Tarım Ürünleri İhracatı

Rusya’nın son dönemde agresif bir politika ve ithal ikameci bir anlayış izlediği en stratejik alanlardan biri tarım ve gıda ürünleri üretimi ve ihracatıdır. Rusya’nın 2019 yılı tarım ihracatı 2017 yılına kıyasla yaklaşık %20 oranında artmış ve **24,8 milyar dolara** ulaşmıştır (Trademap). Anılan artış eğilimini 2020 yılında da sürdürmeyi başaran Rusya **28,3 milyar dolarlık** döviz girdisi elde

etmiştir. Anılan performansın, Rusya'nın önümüzdeki dönemde yürüteceği üretim ve ihracat odaklı tarım politikasına yönelik önemli bir işaret olduğu değerlendirilmektedir.

Çin (%13,9), Türkiye (%11,1), Kazakistan (%7,3), Mısır (%6,9) ve G. Kore (%6,2) tarım ürünleri ihracatının gerçekleştirildiği en önemli ülkelerdir. Belarus, Hollanda, Ukrayna ve S. Arabistan Rusya'nın diğer önemli ihraç pazarları arasında yer almaktadır. Rusya'nın toplam tarım ihracatındaki Avrasya Ekonomik Birliği üyelerinin payı yaklaşık %14,3; Avrupa Birliği'nin payı ise %10,9 seviyesindedir.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre; 2020 yılında Rusya'dan gerçekleştirdiğimiz yaklaşık **3,1 milyar dolarlık** tarım ürünleri ithalatımız, ekseriyetle dahilde işleme rejiminde öne çıkan buğday, ham ayçiçeği yağı ve mısır ürünleri ile buğday kepeği, ayçiçeği tohumu ve küspesinden oluşmaktadır. Uluslararası fiyatlardan temin ettikleri hammaddeleri işleyerek, ihracat marifetiyle üçüncü ülkelere pazarlayan gıda sanayimiz, tarım ürünleri ithalatında 2012 yılından itibaren (termin ve fiyat-kalite gibi unsurları dikkate alarak) en çok Rus menşeli hammaddeleri tercih etmektedir.

Diğer taraftan, 2020 yılı itibarıyla 1,6 trilyon doları aşan küresel tarım ihracatından %1,76'lık bir pay alan Rusya'nın sektör ihracatının yaklaşık üçte biri tahıl ürünlerinden oluşmaktadır. Anılan yıl, **buğdaydan** 7,9 milyar dolar, **arpadan** 899 milyon dolar, **mısırdan** 395 milyon dolar, **su ürünlerinden** (Alaska mezgiti, yengeç vb) 4,7 milyar dolar, **ayçiçeği yağından** ise 2,5 milyar dolarlık döviz girdisi elde edilmiştir. **Çikolata ve şekerli mamuller, sigara ve diğer tütün mamulleri, kolza tohumu/küspesi ve yağı, ayçiçeği tohumu ve küspesi, keten tohumu ve soya fasulyesi** Rusya'nın diğer önemli ihraç ürünleri arasında yer almaktadır.

Özellikle; **kolza tohumu ve yağlık ayçiçeği tohumu** ihracatı dönem dönem Rusya açısından önemli bir döviz kazancı sağlamaktadır. Ancak; söz konusu ihracat, yıllık üretime ve ihracatı kısıtlayıcı önlemlere oldukça duyarlı bir yapı arz etmektedir. Nitekim, 2019 yılında 240 milyon doları aşan bir döviz girdisi elde edilen **yağlık ayçiçeği tohumunda**, 12 Nisan – 30 Haziran 2020 döneminde ihracat yasaklanmış, 31 Ağustos 2020 tarihine kadar da izne bağlanmıştır. Böylelikle 2020'nin ilk üç ayında çeyrek milyar doları aşan ihracat, yılın 2'nci çeyreğinde beşte birine inmiştir. Ayrıca; Rusya'dan AEB üye ülkeleri haricindeki üçüncü ülkelere yönelik olarak 9 Ocak - 30 Haziran 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilecek ayçiçeği tohumu (tohumluk olmayan) ve rep veya kolza tohumları (tohumluk olmayan) ürünlerinin ihracatında %6,5 olarak uygulanan ihracat vergisi, gıda enflasyonu ile mücadeleye yönelik alınan tedbirler kapsamında %30'a (165 Avro/ton'dan az olmamak kaydıyla) çıkarılmıştır. Ayçiçeği tohumu ihracatındaki mevcut vergi oranı, 1 Temmuz 2021 - 31 Ağustos 2022 dönemine yönelik olarak ise %50'ye (320 dolar/ton'dan az olmamak kaydıyla) yükseltilmiştir.

Gıda enflasyonu ile mücadele kapsamında, ayrıca; 1 Şubat - 30 Haziran 2021 tarihleri arasında Rusya'dan AEB üyeleri haricindeki üçüncü ülkelere yönelik gerçekleştirilecek soya fasulyesi (tohumluklar hariç) ihracatında %30 oranında (ton başına 165 avrodan az olmamak kaydıyla) ihracat vergisi getirilmiştir. Yine, AEB üyeleri haricindeki üçüncü ülkelere yönelik olarak 1 Eylül 2021 - 31 Ağustos 2022 döneminde gerçekleştirilecek ayçiçeği yağı ihracatına yönelik getirilen vergi düzenlemesi kapsamında; belirli bir dönemdeki ton başına günlük fiyatların aritmetik ortalamasından 50 dolar çıkarılarak hesaplanacak gösterge fiyatın 1.000 doları aşan kısmının %70'i vergi olarak tahsil edilecektir.

Rusya tarafından tahıl ürünlerinde AEB üyeleri haricindeki üçüncü ülkelere yönelik 17,5 milyon tonluk bir ihracat kotası ihdas edilmiş ve kapsamında gerçekleştirilecek;

- Buğday ihracatında ton başına 25 avro (15 - 28 Şubat 2021) ve 50 avro (1 Mart - 30 Haziran 2021),
- Arpa ve mısır ürünleri ihracatında ise ton başına sırasıyla 10 ve 25 avro (15 Mart - 30 Haziran 2021)

seviyelerinde ihracat vergileri (kota dışı ihracatlarda 100 avro/ton) uygulanmaya başlamıştır. Konuya ilişkin olarak 10 Şubat 2021 tarihinde yayımlanan Hükümet Kararnamesi marifetiyle ise, tahıl ürünlerindeki mevcut ihracat vergisi sistematüğinde yeni sezona yönelik değışikliğe gidilmiştir. Bu kapsamda; buğdayda, (haftalık fiyat gerçekteşmeleri dikkate alınarak hesaplanacak) gösterge fiyatın ton başına 200 dolarını aşan kısmının %70'i, mısır ve arpa ürünlerinde ise (haftalık fiyat gerçekteşmeleri dikkate alınarak hesaplanacak) gösterge fiyatın ton başına 185 dolarını aşan kısmının %70'i vergi olarak tahsil edilecektir. İlgili düzenlemenin 2 Haziran 2021 tarihinde yürürlüğe girmesi öngörülmektedir.

4.2. Rusya'nın Tarım Ürünleri İthalatı

Rusya'nın 2013 yılında 43 milyar doları aşan tarım ürünleri ithalatı, 2020 yılında 29 milyar dolara gerilemiş, küresel tarım ithalatındaki payı ise %1,77 seviyesinde gerçekteşmiştir. **Yaş meyve sebze** (6 milyar dolar), **alkollü içkiler** (2,5 milyar dolar), **su ürünleri** (\$2,1 milyar dolar) ve **süt mamulleri** (2,6 milyar dolar) tarım ithalatındaki başlıca ürün gruplarını oluşturmaktadır. Ayrıca, **meyve sebze mamulleri** (1,3 milyar dolar) ve **kırmızı et ürünleri** (1,2 milyar dolar) diğer önemli ithal kalemleri arasında yer almaktadır.

Rusya'nın 2020 yılı yaş meyve sebze ithalatında; yaklaşık 1,3 milyar dolarla **narenciye**, 1 milyar 117 milyon dolarla **muz**, 525 milyon dolarla **domates**, 477 milyon dolarla **elma**, 360 milyon dolarla **sofralık üzüm**, 273 milyon dolarla **şeftali-nektarin** ve 176 milyon dolarla **biber** ürünleri ön plana çıkmaktadır. Su ürünlerinde **somon ve karides**, süt mamullerinde 1,2 milyar dolarla **peynir**, alkollü içkilerde ise yaklaşık 1,1 milyar dolarla **şarap** ürünleri ithalatta başı çekmektedir.

Belarus (%14,5), Türkiye (%5,5), Brezilya (%4,8), Çin (%4,8) ve Almanya (%4,6) tarım ürünleri ithalatının gerçekteştirildiği en önemli ülkelerdir. Bu ülkeleri; Ekvator, İtalya ve Endonezya takip etmektedir. Rusya'nın toplam tarım ürünleri ithalatındaki Avrasya Ekonomik Birliği üyelerinin payı yaklaşık %17,3; Avrupa Birliğinin payı ise %22,9 seviyesindedir. İthalatta lider konumda bulunan Belarus süt mamulleri, Çin ve Türkiye yaş meyve sebze, Almanya gıda mamulleri, Ekvator muz, Brezilya ise soya ve et ürünleriyle Rusya'nın ithalatında ön plana çıkmaktadır.

TÜİK verilerine göre; 2020 yılında Rusya'ya yönelik tarım ürünleri ihracatımız %29,4'lük bir artışla yaklaşık **1 milyar 377 milyon dolara ulaşmıştır**. Sektör ihracatımızın **954 milyon doları**, başta narenciye ve sofralık üzüm olmak üzere yaş meyve sebze ürünlerinden müteşekkildir. Rusya tarafından ülkemiz menşeli domates ithalatında 2017 yılı Kasım ayından itibaren kota sınırlaması uygulanmaktadır. Anılan tarihten, 2020 yılı sonuna kadarki dönemde yapılan ithalatta geçerli olan 200 bin tonluk kümülatif kota sınırlaması nedeniyle anılan yılda Rusya'ya yönelik domates ihracatımız yaklaşık 61,6 milyon dolar seviyesinde kalmıştır. 20 Ocak 2021 tarihinde ise söz konusu kota miktarı 250 bin tona çıkarılmıştır. Öte yandan; söz konusu yaş meyve sebze ürünlerine ilaveten alabalık, çipura ve levrek gibi su ürünleri ile tütün, fındık ve kuru kayısı diğer önemli ihraç ürünlerimizi oluşturmaktadır.

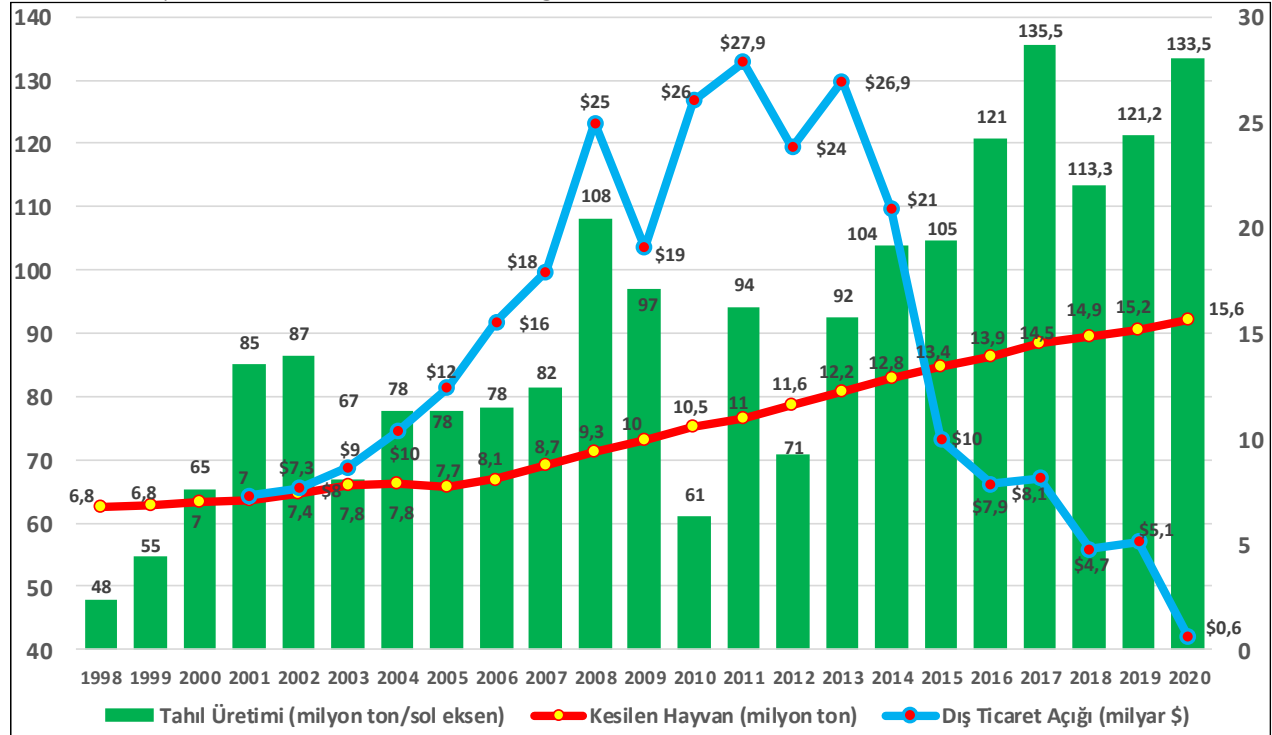
5. Tarımda Sektörel Gelişim – Rusya Örneği

2011 yılında Japonya ve Birleşik Krallığın ardından 27,9 milyar dolarla tarım sektöründe en fazla dış ticaret açığı veren 3'üncü ülke konumunda bulunan Rusya, bitkisel ve hayvansal üretimde tesis ettiği istikrarlı artış eğilimi marifetiyle son 10 yıllık dönemde neredeyse dış ticaret fazlası veren önemli bir tarım ülkesi olmuştur.

Rusya, kesilen hayvan (tavuk dahil) miktarında (canlı ağırlık) son 10 yılda neredeyse yarıya yakın bir artış sağlamıştır. Ayrıca, sadece tarım sektörü değil aynı zamanda ülke ekonomisi

açısından da stratejik bir önem arz eden tahıl ürünlerinde son 10 yılda %118 oranında bir rekolte artışı yaşanmıştır. Anılan dönemde ülke, tahıl ürünlerinde elde ettiği döviz girdisini 4 katına çıkarmış, net ithalatçı olunan et ve sebze ürünleri dış ticaretinde ise yaklaşık 4 milyar dolarlık bir tasarruf sağlamıştır.

Tablo 2: Rusya'nın Tarımsal Dış Ticaret Açığı ve Üretim İlişkisi

Kaynak: Trademap & Rosstat

Rusya, 2020 yılında özellikle “gıda varlığı”, “kalite ve güvenlik” ile “doğal kaynaklar ve sürdürülebilirlik” konularındaki yüksek performansı ile Küresel Gıda Güvenliği Endeksinde 42’ncilikten 24’üncülüğe yükselmiştir. Anılan endekste 2016 yılında 48’inci sırada yer alan Rusya’nın özellikle son 10 yıllık dönemde elde ettiği tarımsal performansta etkili olan politikalar aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

5.1. İthal İkameci Politikalar

Rusya’da 2014-2016 yılları arasında ciddi şekilde hissedilen ekonomik kriz, ülkede bir takım sistemsel değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda, hâlihazırda doğal kaynaklara bağımlılık sebebiyle ülkede “ithal ikameci sanayileşme” eğilimi öncelik kazanmıştır. Rusya’da yerel üretimin acilen artırılması gereken temel alanlar olarak; muhtelif sanayi ürünleri ile **tarım makineleri** gösterilse de, ülkenin son dönemde agresif bir politika ve ithal ikameci bir anlayış izlediği izlenimi veren bir diğer alan da **tarım sektörü** olmuştur. Nitekim, batılı ülkeler tarafından Rusya’ya karşı uygulanan yaptırımlara cevaben Rusya tarafından 2014 yılının Ağustos ayından itibaren aralarında yaş meyve ürünlerinin de olduğu muhtelif tarım ürünlerinde (et, balık, tuz, muhtelif işlenmiş ürünler) **ithalat yasağı getirilmiştir**. Ayrıca, 2024 yılı tarım ürünleri ihracatında 45 milyar dolarlık bir hedef belirlenerek ülkede sektörün uluslararası rekabetçiliğinin artırılmasına yönelik aşağıda detayları sunulan destek paketleri ve ulusal projeler ihdas edilmiştir. İlgili kamu programlarında ithal ikameciliğin tesisine yönelik düzenlemelere yer verilmek suretiyle söz konusu uygulamalar resmi bir devlet politikası özelliği kazanmıştır.

Rus ekonomisinde ithal ikameci politikaların COVID-19 pandemi sonrası süreçte daha da revaçta olacağı beklenilmektedir. Nitekim, 2020 ve 2021 yıllarında yaklaşık 1 trilyon ruble tutarında bir kaynağın aktarılacağı **ithal ikameci politikaları** destekleyici bir uygulama planı

oluşturulmuş bulunmaktadır. Bu kapsamda; entegre ve yüksek teknoloji ile ithal ikameci projelerin desteklenmesi ve sektörde yeni korumacı önlemlerin alınması öngörülmektedir. Yerli ürünlerin menşini dijital ortamda doğrulayan bir mekanizma oluşturularak, yerli ürünlerin kamu alımlarında önceliklendirilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca; genişletilmesi öngörülen tercihli rejim kapsamında kamu desteklerinde satın alınan ürünlerin yerlilik oranının esas alınması ve ithalat imkanlarının tedarikçi firmaların Rus ekonomisindeki yatırım seviyesine bağlanması planlanmaktadır. İthal ikameci politikalar kapsamında tesis edilmesi öngörülen söz konusu tercihli rejimin, özellikle anılan ülkeye yönelik tarım sektöründeki doğrudan yatırımların önemini artırması beklenmektedir.

5.2. Tarım Sektöründe Ulusal Projeler ve Devlet Destekleri

5.2.1. Tarımsal Kalkınma Kamu Programı

Rusya’da tarım politikaları ve sektörel stratejiler uzun dönemli bir kamu programı dahilinde yürütülmektedir. 2013 – 2025 dönemini kapsayan, kısa adıyla “Tarımsal Kalkınma” Kamu Programı 14/07/2012 tarihli Hükümet Kararnamesi marifetiyle ihdas edilmiş olup, halihazırda ülkenin tarım politikaları ile destekleme uygulamalarına esas teşkil etmektedir.

Anılan programın ilk aşaması kapsamında sektörde genel hedefler belirlenmiş, ikinci aşama olarak ise ayrıca nicel hedefler de ortaya konmuştur.

Ana hedefler: Gıda güvenliğinin sağlanması, ithal ikameciliğin tesisi, tarım ürünlerinde rekabet gücünün artırılması.

Nicel hedefler: Tarımsal üretimin, ihracatın ve sektörde sabit yatırımların belirlenen oranlarda artırılması; tarımsal hasılanın 5.774,3 milyar rubleye çıkarılması.

Dönemsel ihtiyaçlara ve mali imkanlara göre yıllar itibarıyla revize edilen ve uygulamada 2 alt programa bölünen “Tarımsal Kalkınma” Kamu Programı kapsamında; tarımsal kalkınmada ana odak noktası olarak belirlenen “agro-endüstri tesisleri” (tarımsal işletmeler) 2 aşamalı şekilde desteklenmektedir.

A) Agro-endüstri Tesislerinin Geliştirilmesi Alt Programı

Bu alt program kapsamında 5 ana eksen belirlenerek, destekleme uygulamalarına işlerlik kazandırılmıştır. Bu çerçevede;

- İthal ikameciliğin sağlanması: 2025 yılına kadar bitkisel (%14,8) ve hayvansal (%15,8) ürünler ile gıda ürünlerinde (%29,7) sağlanacak üretim artışı marifetiyle ithalatın azaltılması hedeflenmektedir.
- Yatırımların Artırılması: 2018-2025 döneminde toplamda 3,6 trilyon ruble (yıllık asgari 400 milyar ruble) tutarında kredi kullanımını sağlayacak uygun şartların tesis edilmek suretiyle agro-endüstri tesislerine yönelik yatırımların artırılması hedeflenmektedir.
- Agro-endüstri Tesislerinin Teknik Modernizasyonu: Traktör ve hasat makinesi kullanımının ve modernizasyonunun desteklenmesi suretiyle agro-endüstri tesislerinde teknik dönüşümün sağlanması hedeflenmektedir.
- İhracatın Artırılması: “Tarım Ürünleri İhracatı” Federal Projesi kapsamında 2024 yılına yönelik 45 milyar dolarlık bir ihracat hedefi belirlenmiş, ancak COVID-19 pandemisi nedeniyle söz konusu hedef 2030 yılına ötelenerek, 2024 yılı için 34 milyar dolarlık bir ihracat performansı esas alınmıştır. Bu kapsamda; yeni pazara giriş stratejileri belirlenmek, ihracat odaklı bir dağıtım altyapısı oluşturmak ve katma değerli ürün zinciri yaratmak suretiyle belirlenen ihracat hedefine ulaşmak amaçlanmaktadır.

- Destekleme Sisteminin Oluşturulması ve Kırsal İşbirliğinin Geliştirilmesi: Uygulanan federal proje kapsamında 2024 yılına kadar asgari 126 bin kişinin KOBİ girişimcisi olarak tarım sektörüne girmesi ve çiftçi kuruluşları ile tüketici kooperatifleri de dahil olmak üzere KOBİ'lerin tarımsal gelişiminin sağlanması amaçlanmaktadır.

Belirlenen bahse konu 5 ana eksen çerçevesinde Agro-endüstri Tesislerinin Geliştirilmesi Alt Programı kapsamında 2019 yılında toplam 230,4 milyar ruble (\$3,1 milyar) tutarında bir destek sağlanmıştır.

B) Agro-endüstri Tesislerinin Geliştirilmesine Yönelik Koşulların Sağlanması Alt Programı

- Dijital Tarım: Dijital teknolojilerin ve platform çözümlerinin, “Dijital Tarım” ulusal platformunda oluşturulan “Tek Pencere” endüstriyel veri sistemiyle birlikte kullanıma açılmak suretiyle agro-endüstri tesislerinin dijital dönüşümünün sağlanması amaçlanmaktadır.
- Toprak İslahı: Ar-Ge faaliyetlerinde de yararlanarak su erozyonu, taşkın ve diğer nedenlerle oluşan toprak kayıplarının önlenmesi ve ıslah edilen arazilerde tarımsal üretimin artırılması amaçlanmaktadır.
- Agro-endüstri Tesislerinin Faaliyetlerini Temin Eden Genel Koşulların Sağlanması: Hayvan hastalıklarına karşı gerekli önlem uygulamalarının tesisi, Tarım Bakanlığı hizmetlerinin planlı üretime katkı verecek şekilde sunulması ve sektörde asgari %10'luk karlılık oranının tesis edilmesi amaçlanmaktadır.
- Agro-endüstri Tesislerine Bilimsel ve Teknik Destek Sağlanması: Özellikle bitki genetik kaynaklarının geliştirilmesi ve korunmasına yönelik gerekli altyapı imkanlarının sağlanması amaçlanmaktadır.
- Veterinerlik ve Bitki Karantina Denetimleri: Rosselkhoznadzor tarafından yerine getirilen kontrol ve denetim faaliyetlerinin etkin ve yeterli bir seviyede sağlanması amaçlanmaktadır.

Belirlenen bahse konu 5 ana eksen çerçevesinde Agro-endüstri Tesislerinin Geliştirilmesine Yönelik Koşulların Sağlanması Alt Programı kapsamında 2019 yılında toplam 81,1 milyar ruble (\$1,1 milyar) tutarında bir destek sağlanmıştır.

5.2.2. Uygulama Örnekleri

Yukarıda sunulan alt program ve projeler kapsamındaki muhtelif uygulama örneklerine dair güncel bilgiler ise şu şekildedir.

“Tarım Ürünleri İhracatı” Federal Projesi kapsamında yağlı tohumlardan soya fasulyesi/tohumu ve kolza tohumu ürünlerinin üretimi muhtelif miktarlarda desteklenmektedir. Ton başına olarak sağlanan destek miktarı belirli katsayılar esas alınarak hesaplanmakta, söz konusu katsayılar tohum ve gübre kullanımından üretimin gerçekleştirildiği federal bölgelere göre değişmektedir. Örnek olarak, üretim aşamasında gübre kullanımının yetkili otorite tarafından belirlenen miktarda olması ve kullanılan tohumların ise kayıtlı ve Gost standardı kapsamında olması durumunda katsayılar artırılmaktadır. 2020 yılında bu kapsamda sektöre yaklaşık **3,3 milyar rublelik (\$44 milyon)** bir destek sağlanmış bulunmaktadır. Bu vesileyle 2020 yılında anılan ürünlerde toplam ihracat %60 oranında artarak yaklaşık 729 milyon dolara ulaşmıştır. Ayçiçeği tohumu üretiminin de destekleme kapsamına alınması beklenen 2021 yılında ise toplam **8,4 milyar rublelik (\$113 milyon)** kaynak aktarılması öngörülmektedir.

Öte yandan, Rus menşeli tahıl ürünlerinin demiryolu ağı marifetiyle yapılan taşımacılık faaliyetinde oluşan navlun maliyetleri desteklenmektedir. COVID-19 pandemisinin menfi etkilerinin azaltılmasına yönelik çalışmalar doğrultusunda söz konusu destek mekanizmasının kapsamında soya fasulyesi, mineral gübreler ve muhtelif sebze ürünleri içerilecek şekilde genişletilmeye gidilmiştir. Domates, salatalık, patates, havuç, soğan, pancar ve lahana destek

kapsamına alınan sebze ürünleri arasında yer almaktadır. Söz konusu destekleme sisteminde; "Rus Demiryolları" şirketinin destek kapsamı ürünlerin taşıma ücretlerinde düşük tarife uygulaması nedeniyle oluşan zarar doğrudan federal bütçeden karşılanmaktadır. Ayrıca; ham ayçiçeği yağı, yumurta, soya küspesi ve benzeri ürünlerin de yurt içi navlun giderleri desteklenmektedir. Bu kapsamda 2020 yılında **yaklaşık 4,1 milyar rublelik (\$55 milyon)** kaynak tahsisi gerçekleştirilmiştir.

Böylelikle, "Tarım Ürünleri İhracatı" Federal Projesi kapsamındaki diğer teşvik uygulamaları da dahil olmak üzere, 2020 yılında tarım sektörüne toplam **29,7 milyar rublelik (\$400 milyon)** destek sağlanmış olup, 2021 yılında söz konusu destek miktarının **47,3 milyar rubleye (\$640 milyon)** çıkarılması öngörülmektedir.

Destekleme Sisteminin Oluşturulması ve Kırsal İşbirliğinin Geliştirilmesi Federal Projesi kapsamında 2020 yılında tarım sektöründe faaliyet gösteren 4.500'den fazla yeni KOBİ kurulmuş bulunmaktadır. Bu kapsamda; 2 bin kişiye yeni iş imkanı sağlanarak, tarımsal kooperatiflere toplam 15 bin yeni üye kazandırılmıştır. Ayrıca, sağlanan toplam 3,8 milyar rublelik kaynak marifetiyle 1.277 üretici ve 277 tarımsal tüketici kooperatifi de desteklenmiş bulunmaktadır. Öte yandan, KOBİ'lere yönelik olarak tercihli kredi programı kapsamında sağlanan yatırım kredilerinde 2020 yılında %55 oranında artışa gidilerek yaklaşık 40 milyar rublelik finansman kaynağı yaratılmıştır. Ayrıca, 58 milyar rublelik kısa vadeli kredi kaynağı da yine KOBİ'lere tahsis edilmiş bulunmaktadır.

Diğer taraftan, 2019 yılı itibarıyla Rusya'da toplam 4,3 milyon hektarlık tarım arazisi tarım sigortası kapsamında bulunmakta olup, sigorta giderlerinin %50'si devlet tarafından ayrıca desteklenmektedir. Bu kapsamda, 2020 yılında toplam **2 milyar ruble (\$27 milyon)** tutarında destek sağlanmış bulunmaktadır. 2021 yılında öngörülen düzenlemeler marifetiyle sigorta kapsamının yangın, deprem, sel ve pandemi gibi doğal afetleri içerecek şekilde genişletilmesi ve tazminat ödemelerinin ve devlet desteğinin ürün değerine oranının yükseltilmesi öngörülmektedir. Bu kapsamda, ilk olarak %50'lik destekleme oranının ilk yıl için %80'e çıkarılması, sonraki yıllar %10 azaltılarak tekrar %50'ye düşürülmesi (küçük üreticiler için 2025, büyük üreticiler için ise 2024 yılında) planlanmaktadır. Bu vesileyle 2024 yılında toplam sigortalı tarım arazisi büyüklüğünün 30 milyon hektara ulaştırılması hedeflenmektedir. Toplam destek tutarının **4,2 milyar rubleye (\$57 milyon)** çıkarılacağı 2021 yılında ise kışlık ekim yapılan yerlerden 35 bölgede sigortalı arazi büyüklüğü %15'ten fazla artarak 2,2 milyon hektara ulaşmıştır.

Rusya'da üretilen tarım makinalarının alımında Rus üreticiler indirimli fiyatlardan yararlandırılmaktadır (1432 sayılı Karar). COVID-19 pandemisinin menfi etkilerinin azaltılmasına yönelik çalışmalar doğrultusunda 2020 yılında yerli tarım makinası alımına yönelik sağlanacak desteklerde 4,5 milyar rublelik bir artırıma gidilmiştir. Böylelikle 2020 yılında Rus menşeli tarım makine ve ekipmanı alımında **14 milyar rublelik (\$189 milyon)** destek sağlanmış bulunmaktadır. 2021 yılında ise söz konusu program kapsamında **10 milyar rublelik (\$135 milyon)** bir kaynak aktarılması öngörülmektedir.

Balıkçılık sektöründe uygulanan "Yatırım Kotası Programı" kapsamında ise balıkçı filolarının yenilenmesinde ve işleme tesislerinin inşasında oluşan giderlere yönelik 166 milyar rublelik (2,2 milyar dolar) finansman desteği sağlanmıştır. 43 gemi ve 26 tesis inşaatının tamamlanması karşılığında anılan program kapsamında sağlanacak yaklaşık 400 bin tonluk avlanma kotasının %20'si 2016 yılında peşinen tahsis edilmiştir. COVID-19 pandemisi nedeniyle, önden tahsis edilen kota miktarının %50'ye çıkarılması ve böylelikle sektöre 3,3 milyar rublelik (45 milyon dolar) gelir sağlanması hedeflenmektedir.

Rusya'da ayrıca yürütülmekte olan "Emek Verimliliği ve İstihdam Desteği Ulusal Projesi" kapsamında yer alan toplam 1.550 firmadan 123'ü tarım sektöründe iştigal etmektedir. Yabancı

sermaye oranı %25'in altında olan tarım, imalat, ulaştırma, inşaat ve altyapı sektörlerindeki firmaların 2024 yılına kadar yıllık %5 oranında verimlilik artışı sağlamaları hedeflenmektedir. Anılan projeye katılım sağlayan tarım firmalarına ise yatırım kredilerinde öncelik sağlanmaktadır.

2019 yılında tercihli borç verme mekanizması kapsamında toplamda 19 binden fazla tarımsal işletmeye 735 milyar ruble (yaklaşık \$10 milyar) tutarında kredi kullanılmıştır. 2020 yılının ilk 8 ayı itibarıyla ise söz konusu kredi tutarı 486,5 milyar ruble (yaklaşık \$6,5 milyar) seviyesinde gerçekleşmiştir. Tarım Bakanlığı verilerine göre tercihli borç verme mekanizması kapsamında 1 rublelik desteğin kısa vadeli kredilerde 31 ruble, yatırım kredilerinde ise 20 rublelik kredi hacmi yarattığı görölmektedir.

Diğer taraftan, 2020 yılında telafi edici ve uyarıcı desteklerde sektöre toplam 61,4 milyar rublelik (\$830 milyon) kaynak aktarılmıştır. Proje bedelinin %25'inin hibe olarak verildiği "agrogelişim" yardımlarına yönelik olarak ise 30 milyon rublelik kaynak ayrılmıştır. Ayrıca, küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin desteklenmesini teminen canlı hayvan ağrlığı esas alınmak suretiyle kg başına kesim desteği de sağlanmaktadır. Öte yandan, sera yatırımlarında 2017 yılında %20, 2018 yılında ise %10 seviyesinde uygulanan sermaye desteğinin 2019 yılında kaldırılmış bulunmaktadır.

Sonuç olarak, Rusya'da tarım sektöründeki mevcut projeler kapsamında 2019 yılında toplam **311,5 milyar rublelik (\$4,2 milyar)** destek sağlanmış bulunmaktadır. Projeler kapsamında, 2019 yılında tarımsal üretim endeksinde hedef %2,8, kırsal kesimdeki kişi başı harcanabilir gelir düzeyinde (20 bin ruble) ise hedef %6,5 oranında aşılmış bulunmaktadır. COVID-19 pandemisi nedeniyle ulusal programda öngörölen hedeflerde revizeye gidilerek, tarımsal üretimde 2020 yılı artış hedefi %3,8'den %2,8'e; 2025'e kadar tarımsal üretim endeksinde hedeflenen artış oranı ise %15,1'den %13,9'e çekilmiştir. 2020 yılında ise sektörde sağlanan destek miktarı yaklaşık **305 milyar ruble (\$4,12 milyar – tarımsal hasılanın yaklaşık %7'si)** seviyesinde gerçekleşmiştir. 2021 yılında sağlanacak tarımsal destekler de ise yaklaşık 17 milyar rublelik kesintiye gidilmesi öngörölmektedir.

5.3. Tarımsal Üretim Artışı

5.3.1. Üretim Alanları

Dünyanın en büyük yüzölçümüne ve toprak alanına sahip ülkesi Rusya'dır. Ancak, toplam toprak varlığı içerisinde tarım alanı oranının dünya ortalamasının oldukça altında olması hasebiyle ülke tarım alanı büyüklüğü açısından dünyada 6'ncı sırada yer almaktadır. Yaklaşık 200 milyon hektarlık tarım arazi varlığının %60,5'i ekilebilir nitelikte olup, dünya ortalamasının 2 katı seviyesindeki bu oran vesilesiyle Rusya ekilebilir arazi büyüklüğü açısından dünyada Çin'in önünde 3'üncü sırada bulunmaktadır (FAO & Rosstat, 2020).

Rusya'da ekilen arazi büyüklüğünde 2007 yılına kadar uzun dönemli bir azalış eğilimi gözlemlenmiştir. 2010 sonrası uygulamaya geçirilen ulusal tarım programı vesilesiyle ise ekilen arazi büyüklüğü 2010 yılına göre %6,8, 2014 yılına göre ise %2,6'lık artışla 80 milyon hektara ulaşmıştır (Rosstat, 2020). Son 10 yıllık dönemde soya ve mısır üretim alanlarında sırasıyla %136 ve %100'lük artışlar dikkat çekmektedir. Tahıl üretiminin gerçekleştirildiği alanlar da ise söz konusu dönemde %10,9'luk bir artış vuku bulmuştur.

2030 yılı için belirlenen 45 milyar dolarlık ihracat hedefine ulaşılabilmesini teminen ise yaklaşık 12 milyon hektarlık yeni arazinin tarımsal faaliyete açılması öngörölmektedir. Yıllık 1,2 milyon hektarlık konulan hedef doğrultusunda ise 2031 yılı sonu itibarıyla tarıma açılması hedeflenen toplam 13,2 milyon hektarlık arazi için 754 milyar rublelik bir kaynak aktarılmış

bulunmaktadır. Tarım Bakanlığının araştırmalarına göre ise, ülkede 44 milyon hektarlık kullanılmayan tarım arazisinin yaklaşık 20 milyon hektarlık kısmının ekilebilir nitelikte olduğu değerlendirilmektedir. Halihazırda organik üretime yönelik sertifikalandırılan toplam arazi büyüklüğünün 300 bin hektar olduğu ülkede, organik üretime uygun arazi varlığının 10 milyon hektardan fazla olduğu tahmin edilmektedir.

5.3.2. Verimlilik

Rusya’da ekonomik değer ve ihracat geliri açısından en önemli ürün grubu olan tahıllarda elde edilen verimlilik artışları dikkat çekmektedir. Son 20 yıllık dönemde buğdayda %100’lük bir verimlilik artışı yakalayan Rusya, bu yönüyle dünya ortalamasını 3’e katlamış bulunmaktadır. Diğer önemli bir tahıl ürünü olan arpada ise %58’lik verimlilik artışı dünya ortalamasının 2 katına tekabül etmektedir. Rusya’nın anılan ürünlerde verimlilik açısından dünya ortalamalarına ancak yaklaşabilmiş olmasına rağmen söz konusu performansla özellikle **tohum kullanımı ve tarımsal mekanizasyon** açısından ayrı bir parantez açılmasında fayda görülmektedir.

Tarihi geçmişe bakıldığında, Rusya’da milli **tohumculuk** faaliyetleri resmi olarak Sovyet döneminde başlamıştır. Gerek anılan dönemde gerekse günümüzde yürütülen çalışmalarda tohumculuk ve tohum ıslah çalışmaları her zaman milli gıda güvenliğinin en temel unsurlarından birisi olarak görülmüştür. Ancak, özellikle 1990’lı yıllarda ülkeye önemli miktarda giriş yapan ithal tohumların, Rus milli tarımının gelişimini ciddi biçimde sekteye uğrattığı yönünde sektörde bir kanaat hasıl olmuştur. Rusya’da yerli tohum kullanımının özellikle buğday (%90,4), karabuğday (%96,4) ve pirinçte (%95,7) yüksek; mısır (%30,1), ayçiçeği (%35,7) ve patates (%53) ürünlerinde ise görece daha az yaygın olduğu görülmektedir.

Rusya’da tohum ıslah çalışmaları devlet tarafından yakın olarak takip edilmekte ve düzenleyici mevzuatlar yürürlüğe konulmaktadır. “Tarımsal Kalkınma” Kamu Programının bu alanda da önemli sonuçları olduğunu söylemek mümkündür. Anılan program çerçevesinde yürütülen faaliyetlerde “elit kategori ıslah edilmiş tohum” kullanımının artırılmasına odaklanılmıştır. Bu kapsamda, 2014 yılında “elit kategori ıslah edilmiş tohum” kullanılarak ekilecek alan hedefi %7,2 olarak belirlenmiş, bununla birlikte 2018 yılında bu oran %9,3 olarak gerçekleşmiştir. Bu alanın geliştirilmesine yönelik teşvik sistemi uygulanmış ve bu teşvikler “tek-birleştirilmiş teşvik” kapsamında yürütülmüştür. Anılan teşvik sisteminde; uzun süreli ekimler için ekimlerin ve ekim sonrası bakım bedellerinin bir bölümünün karşılanması ve özellikle elit kategori tohumculuk kapsamında değerlendirilen; buğday, mısır, şeker pancarı, soya, çavdar, patates, ayçiçeği gibi ürünlerde tohumculuk faaliyetlerinin desteklenmesi gibi unsurlar yer almaktadır (Polukhin, 2020). Ayrıca, doğrudan üretim desteklerinde ton başına sağlanan birim destek tutarları “elit kategori ıslah edilmiş tohum” kullanımında artırımlı olarak uygulanmaktadır.

Rusya’da son dönemlerde tarım sektöründe tesis edilen yüksek verimlilik oranı artışlarında önemli bir rol oynayan diğer bir faktör ise **tarımsal mekanizasyonun** sektör genelindeki artan işlevi olarak değerlendirilebilmektedir. Rusya’da üretilen tarım makinalarının satışında Rus üreticilerin indirimli fiyatlardan yararlandığı 1432 sayılı Karar kapsamı sağlanan destekler sonucu sektörel üretim önemli seviyede gelişme göstermiş; 2020 yılında traktör ve hasat makinası üretiminde %30’a yaklaşan artışlar tesis edilmiştir. Böylelikle sektör büyüklüğü yaklaşık 4 milyar dolar olan ülkede yerli üretimin payı %58’e ulaşmıştır. 2020 yılında sektör ihracatında ise %30’luk bir artışıyla 215 milyon dolarlık döviz girdisi de elde edilmiştir.

Sektör kullanımına sunulan tarım makinalarında miktar bazında elde edilen artışların yanı sıra, makine test istasyonları da modern, yüksek verimlilikte tarımsal ekipmanın üreticilerin hizmetine sunulması açısından oldukça önemli bir rol oynamıştır. Halihazırda kamuya ait 10 bölgesel test istasyonu ile 1 adet test merkezi yeni model ekipmanların hizmete sunulmasına ve düşük kaliteli ekipmanların kullanımdan kaldırılmasına yönelik aktif olarak faaliyet

göstermektedir. Test aşamalarını geçen makine ve ekipmanlara kiralamaya yönelik devlet tescil işlemlerinde ise öncelik sağlanmaktadır. 1432 sayılı Karar kapsamındaki destekler ise münhasıran test aşamalarını geçen, yerli üretime yönelik olarak sağlanmaktadır.

6. Rusya Pazarında Potansiyel Arz Eden Tarım Ürünleri - Fırsatlar

Yaş meyve ürünlerinde son dönemlerde 5 milyon tona yaklaşan bir üretim performansı elde edilmesine ve ithalat marifetiyle üçüncü ülke menşeli 5 milyon tondan fazla bir arz imkanı yaratılmasına rağmen Rusya, uzun dönemdir meyve tüketimi bakımından birçok ülkenin gerisinde kalmıştır. Yıllık kişi başı toplam yaş meyve sebze arzında da dünya ortalamalarında bir performans sergileyen Rusya'nın, giderek hassaslaşan tüketici tercihleri doğrultusunda ve uygulamaya geçirilen yeni vergi ve destekleme politikaları marifetiyle yaş meyve sebze tüketimindeki potansiyelinin artacağı beklenmektedir. Nitekim, 2019 yılında Rusya'da kişi başı sebze tüketimi 1 kilogram artarak 108 kilografa, kişi başı meyve tüketimi de yine 1 kilogram artarak 62 kilografa yükselmiştir (Rosstat, 2020). Rusya Sağlık Bakanlığınca, ortalama kişi başı sebze tüketiminin 140 kg, meyve tüketiminin ise 100 kg olması gerektiği değerlendirilmektedir. Rusya tarafından geniş ölçekte ithalatı gerçekleştirilen narenciye ve sofralık üzüm ürünlerinin yanı sıra, özellikle elma, armut, şeftali-nektarin, kiraz, çilek, kayısı, nar, biber ve domates gibi ürünlerde de anılan ülkeye yönelik önemli bir ihracat potansiyeli olduğu değerlendirilmektedir.

Öte yandan, COVID-19 pandemisi nedeniyle özellikle pandemi sürecinde hanehalkı gıda harcamaları hızlı bir şekilde artış göstermiştir. Gıda harcamalarında vuku bulan söz konusu artış eğiliminin; pandemi dönemini müteakip, artan tüketici hassasiyeti nedeniyle orta vadede de devam edeceği değerlendirilmektedir. Özellikle Çin menşeli gıda ürünlerine yönelik talepte beklenen düşüş de dikkate alındığında orta ve uzun vadede aralarında **dondurulmuş meyve-sebze mamullerinin** de bulunduğu tüm konserve ürünlerinde ihracat fırsatlarının artması beklenmektedir.

Önemli bir su ürünleri pazarlama ve tüketim coğrafyası olan Rusya'da, özellikle somon tüketimine alternatif olarak başta alabalık olmak üzere, (orta ve uzun vadede fileto olarak tüketimi artması beklenen) çipura ve levrek ürünlerinde pazar potansiyeli giderek artmaktadır. Ayrıca, özellikle üst ve orta/üst gelir düzeyindeki tüketici tercihlerinde yerini alan zeytin ve zeytinyağı ile Rus günlük yaşamında özel bir yeri olan kesme çiçek ve süs bitkileri ürünleri de tedarikçi ülkeler açısından toplamda 700 milyon doları aşan bir ihracat potansiyeli taşımaktadır.

7. Rusya Pazarına Giriş İlişkin Genel Değerlendirme

- Rus tarım sektöründe, Rusya'da yerleşerek ülkede dağıtım kanallarına hakim bir şekilde pazarlama stratejisi yürüten firmalarımızın daha başarılı oldukları müşahade edilmektedir. Zira; Rus perakende zincirleri ve ithalatçıları, ihracatçının Rusya'da olması durumunda, özellikle termin, ulaşılabilirlik ve olası sorunların çözümü noktasında bu şirketleri daha fazla tercih edebilmektedir. Rusya'da şirket açma imkanı olmayan firmalarımızın ise, Rus pazarını bilen ve Rusça'ya hakim yetkili temsilci/danışman ya da distribütör kullanımını esas alan bir pazara giriş stratejisi benimsemesi ve istihdam politikalarını buna göre düzenleyerek Rus coğrafyasını ve Rusça bilen personel istihdam etmesi önem arz etmektedir.
- Rusya'da ticareti geliştirici en geçerli faaliyet fuar katılımıdır. Rus firmaların ülkelerinde gerçekleşen fuarlara büyük bir ilgi duyması ve burada iş bağlantıları yapması, ülkemiz firmaları açısından büyük fırsatlar yaratmaktadır. Dolayısıyla, Rus pazarını hedefleyen firmalarımızın fuarlara aktif olarak katılmalarının, gerek Rus pazarına ilişkin güncel durumun yerinde incelenmesi, gerekse müşteri bulma noktasında önem arz ettiği düşünülmektedir. Bu itibarla, her yıl Moskova'da düzenlenen **“Prodexpo”** ve **“WorldFood”** fuarlarına katılım sağlanmasında fayda görülmektedir. Ayrıca, Kazan - **“Russia Halal Expo”** ve St. Petersburg - **“Seafood Expo Russia”** ve **“AgroRus”** Rusya'da düzenlenen diğer önemli fuarlar arasında yer almaktadır. Rusya'da düzenlenen milli ve bireysel katılımlı fuarlar ile Ticaret Bakanlığımızca sağlanan fuar desteklerine ilişkin bilgiler

<https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/fuarlar> adresinde yer almaktadır. Ayrıca, Rusya’da düzenlenen tüm fuarlara ilişkin bilgilere <https://www.exponet.ru/>, <https://expomap.ru/>, <https://worldexpo.pro/> ve <https://www.auma.de> sitelerinden ulaşılabilmektedir.

- Rusya’da en büyük 10 perakende zinciri toplam piyasanın dörtte birine yakın bir bölümüne hakim durumdadır. Söz konusu ilk 10 firmanın 6’sı [X5 Perakende Grup (*Perekrestok*, *Karucel* ve *Pyaterochka*), Magnit, Lenta, Auchan Perakende, Dixy ve Metro] Rus coğrafyasında gıda pazarına girişte en önemli kilit işlevini gören perakende zincirlerdir. Rekabetçi fiyatlardan sürdürülebilir ürün tedariği, orta/alt gelir grubuna hitap eden zincir marketlerde önceliklendirilmektedir. Orta/üst gelir grubuna yönelik zincir marketlerde ise ekseriyetle kalite odaklı bir satış stratejisi benimsenmekte, muhtelif dönemlerde farklı gelir gruplarındaki tüketicileri cezbedecek seviyelerde indirimler de mutad olarak uygulamaya geçirilmektedir.

Zira, fiyat yönlü promosyon faaliyetleri Rusya’da tüketici tercihlerinde oldukça belirleyici olabilmektedir. Nitekim, Ipsos Comcom tarafından yapılan kamuoyu araştırmasının sonuçlarına göre, halihazırda **Rus halkının yarısından fazlasının**, market alışverişlerinde **sadece** indirimli ürünleri tercih ettiği, indirimde olmayan ürünleri satın almaya yönelmediği, diğer bir ifadeyle indirimde ürün yoksa, ilgili marketten alışveriş **yapmadığı** görülmektedir. Son 3 yıllık veriler ise ülkede düşük gelir grubuna hitap eden ve tamamen indirimli ürün satışı yapan mağaza sayısının %24,7 oranında arttığına işaret etmektedir. 2020 yılında %2,7 olan indirimli ürün satışı yapan perakende zincirlerinin gıda sektöründeki toplam perakende cirosu içerisindeki payının 2025 yılında %4,5’e yükselmesi beklenmektedir.

- Yukarıda belirtilen zincir marketlere ilaveten Azbuka Vkusa da muhtelif ölçeklerde Rus coğrafyasında tüketicilere yaygın olarak ulaşmaktadır. Ayrıca, yetiştiricilik ve et işlemede lider konumda bulunan Miratorg firması da benimsediği doğrudan pazarlama stratejisi kapsamında kendi imalatı ürünlerin yanı sıra, meyve sebze, kuru ve işlenmiş gıda ürünlerinin satışa sunulduğu orta ve küçük ölçekli zincir marketlerini yaygınlaştırmaktadır.
- “Food City”, 11 milyonu aşan bir nüfusa sahip olan Moskova’nın en büyük ve en çok rağbet gören toptan gıda dağıtım merkezidir. Başta meyve sebze ürünleri olmak üzere et ve süt mamulleri ile tüm kuru gıda ürünlerinin toptan ve perakende satışı bu merkezde yapılmaktadır. Gıda sektöründe gerek toptan gerekse perakende satışlarda genel pazarlama dinamikleri ile tüketici eğilimlerinin yerinde görülebilmesi ve gerekli pazarlama ve dağıtım bağlantılarının kurulabilmesi açısından “Food City” oldukça önemli bir işlev görmektedir.

Diğer taraftan, özellikle Moskova’nın değişik bölgelerinde yer alan ve ülkemizdeki pazar yerlerine benzer bir nitelikte olan Yarmarka’ların da önemli birer yaş meyve sebze satış noktaları olduğunu da belirtmekte fayda görülmektedir.

- Son dönemlerde “fast food” ürünleri tüketim tercihlerinde hızla yerini sağlamlaştırmaktadır. Türk döneri “shavurma” tanımıyla özellikle büyük şehirlerde giderek bilinirliğini artırmakta, bu yönüyle ülkemiz yatırımcılarına önemli bir pazara giriş fırsatı ve avantajı kazandırmaktadır.
- COVID-19 pandemisi sürecinde pazara giriş uygulamalarında görülen en önemli gelişme **e-ticarete** yönelimin hızlı bir şekilde artmasıdır. Özellikle pandeminin karantina önlemleri ve böylelikle ekonomik etkilerinin en çok hissedildiği Nisan-Mayıs döneminde birçok zincir marketin e-ticaret platformu kapsamındaki gıda ürünleri satışında önemli seviyelerde artışlar görülmüştür. Söz konusu yapıda özellikle e-ticaret uygulamalarını gıda ürünlerine yönelik olarak ilk defa kullananların sayısındaki artış ile gıda ürünlerinde kısa raf ömrüne sahip süt ve süt mamulleri ile et ürünlerine yönelik harcamalarda görülen artış, gıda ürünlerinde tüketici seviyesinde tecrübe edilen yapısal önyargıların aşıldığı izlenimini vermektedir. Nitekim, 2020 yılında gıda ürünlerinde e-ticaret hacmi %214 artarak 135 milyar rubleye (\$1,8 milyar) ulaşmış olup, Moskova ve St. Petersburg şehirleri gıda ürünlerine yönelik e-ticaret işlemlerinde ön plana çıkmaktadır.
- Rusya’ya yönelik bitkisel ve hayvansal ürün ihracatında kontrol işlemleri ve bitki/veteriner sağlık sertifikası düzenlenmesinde öncelikli olarak alıcı kriterleri dikkate alınmaktadır. Bu çerçevede,

bitkisel ürün ihracatı öncesinde firmalarımızca Tarım ve Orman Bakanlığımızın il ve ilçe müdürlüklerine başvurulması gerekmektedir. Rusya Federal Veterinerlik ve Bitki Karantina Servisi (FVBKS) tarafından, hayvansal ürün ithalatında ihracatçı ülkelerdeki firmaların, akredite edilerek ürün bazında onaylanmış firma listesine dahil edilmeleri gerekmektedir. Firmalarımızın FVBKS'nin onaylanmış firma listesine dahil olabilmelerini teminen, öncelikle Tarım ve Orman Bakanlığımıza başvuruda bulunması gerekmektedir. Ürün bazında oluşturulan, akredite edilmiş firma listelerine <https://fsvps.gov.ru/fsvps/importExport/turkey/enterprises.html?product=11&productType=1> bağlantı adresinden ulaşılabilir.

- Diğer taraftan, karantina etmenlerinden ari ürünlerin Rusya'ya yönelik yaş meyve sebze ihracatına konu edilmesi büyük önem arz etmektedir. Zira, Rus gümrüklerinde FVBKS tarafından karantina kontrolleri büyük bir titizlikle tekemmül ettirilmekte, karantina etmeniyle bulaşık ürünlerin ülkeye girişine izin verilmemekte ve/veya firmalarımızın müteakip sevkiyatlarında kontrol sıklığı artırılmaktadır. Bu itibarla, Rusya'ya yönelik yaş meyve sebze ihracatıyla iştigal eden firmalarımızın Tarım ve Orman Bakanlığımızın mevcut direktiflerini yakinen takip ederek titizlikle uygulamaya geçirmesinde fayda görülmektedir.
- Ülkemiz ile Rusya arasında Basitleştirilmiş Gümrük Hattı kurulmuş olup, söz konusu yeşil koridor sayesinde yaş meyve sebze ürünlerinin ihracatında, belgelerin elektronik olarak önceden gönderilmesi sonucu gümrük işlemleri daha hızlı gerçekleştirilebilmektedir. Söz konusu hattın kullanımı için ülkemizde Türkiye İhracatçılar Meclisine başvurulması gerekmektedir.
- Rusya tarafından ülkemiz menşeli tarım ürünlerinin ithalatında uygulanmakta olan gümrük ve katma değer vergisi oranlarına ise <https://www.alta.ru/tnved/> ve <https://www.alta.ru/taksa-online> bağlantı adreslerinden ulaşılabilir.